

Naar een beter natuurbeschermingsverhaal

Het regeringsbeleid van de afgelopen twee jaar heeft een schok teweeggebracht binnen de Nederlandse natuurbescherming. Na jaren van positieve ondersteuning werd er plotseling grimmig bezuinigd. Die schok gaf een krachtige impuls aan het debat over de koers van de natuurbescherming en de relatie met de Nederlandse burgers. Inmiddels is het politieke tij gekeerd en klinkt er nieuwe hoop, maar dat maakt het debat over de relatie tussen natuurbescherming en burgers niet minder actueel.

Mijn betoog, gebaseerd op een lezing voor de WLO-studiedag 'Nieuwe kennis voor een nieuw natuurbeleid', wil een bijdrage zijn aan dit debat. Het is mede geïnspireerd door het Tienpuntenplan voor een goed natuurbeleid dat op 14 mei door 40 groene organisaties is gepresenteerd. Mijn bedoeling is om onder deze punten een meer omvattende analyse te leggen. De kerngedachte is dat er ondanks of wellicht dankzij de successen van natuurbescherming in Nederland, iets is scheefgegroeid in het dominante verhaal over natuur. Dat dominante verhaal luidt in een notendop: natuurbeleving en natuurrecreatie zijn onmisbaar om draagvlak voor natuur te creëren, maar eigenlijk draait het bij natuurbescherming om heel andere zaken: intrinsieke waarden, ecologische kwaliteit, biodiversiteit.

Ik zal laten zien hoe dit verhaal ontstaan is en wat er niet aan klopt. Daarna schets ik enkele hoofdlijnen van een ander en beter verhaal. Maar we beginnen met een korte typering van het publieke draagvlak van natuur.

Draagvlak voor natuur

Het publieke draagvlak voor natuur in Nederland is veranderd, al zijn die veranderingen niet zo groot als soms wordt verondersteld. Al minstens vijftien jaar is het patroon dat de natuurbescherming breed gesteund wordt door de burgers en dat dezen over het algemeen tevreden zijn over de natuur in Nederland (Bakker *et al.*, 2007). Dat is niet veranderd. En ook het lidmaatschap van natuur-

en landschapsorganisaties is nog steeds relatief hoog, al zijn er wel verschuivingen. Van Natuurmonumenten loopt het terug, zie figuur 1, van WNF en Provinciale Landschappen stijgt het iets en de grootste stijgingen zien we bij de dierenwelzijnsorganisaties.

De belangrijkste veranderingen met gevolgen voor het publieke draagvlak zijn:

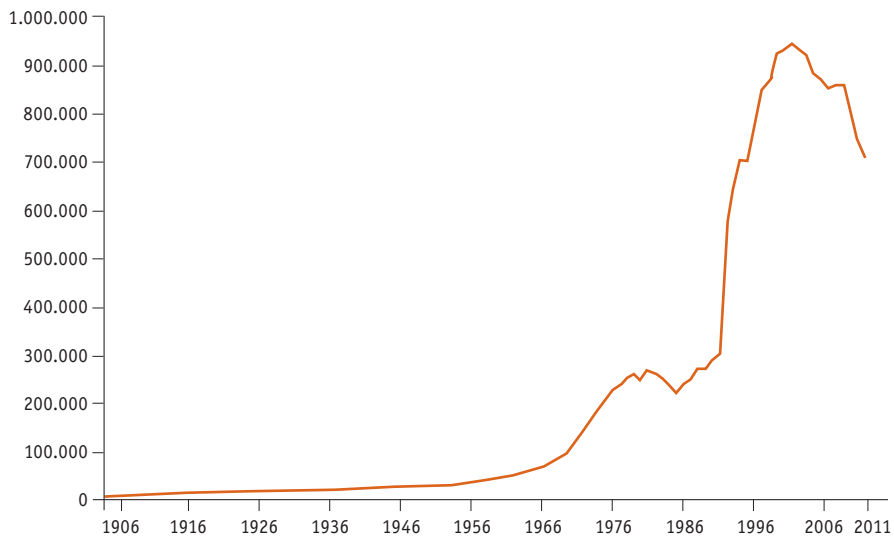
- het directe contact van kinderen met natuur in de woonomgeving neemt af. De natuurrecreatie van volwassenen blijft overigens min of meer constant;
- recente verschuivingen in leefstijl. Deze zijn ongunstig voor de natuur. Tuinen worden steeds meer het verlengde van de huiskamer in plaats van het begin van de groene omgeving. *Comfort, cleanliness & convenience* zijn de standaards van de moderne leefstijl, aldus de sociologe Elisabeth Shove (2003), en natuur past daar niet altijd in. Misschien kunnen we nog een vierde 'c' toevoegen: *cautiousness*. Ouders zijn steeds voorzichtiger en meer beschermend met hun kinderen, en dat is een van de redenen waarom deze kinderen minder spelen in het groen;
- de politieke prioriteit van natuur is flink gedaald op de publieke agenda. Dat geldt niet voor dierenwelzijn dat juist meer aandacht krijgt.

Deze veranderingen zijn van belang voor de toekomst van natuur in Nederland en verdienen dus aandacht in een nieuw verhaal over natuurbescherming. Aan het

KRIS VAN KOPPEN

Prof. Dr. Ir. C.S.A. van Koppen Leerstoelgroep Milieubeleid, Wageningen UR, Postbus 8130, 6700 EW Wageningen
Kris.vankoppen@wur.nl

Foto **Flip Witte** Elper Westerveld Drenthe

Figuur 1 Ledental van Natuurmonumenten 1906-2011 (bronnen: Gorter & Van Dijk, 1956: 16 en 53; Zanden & Versteegen, 1993: 196; PBL, 2012a).

eind van dit artikel kom ik hierop terug. Maar minstens even belangrijk voor de relatie tussen beleid en publiek zijn de veranderingen die zich hebben afgespeeld binnen het natuurbeleid zelf, dat wil zeggen, binnen het dominante beleidsdiscours. In vogelvlucht worden die veranderingen hieronder getypeerd.

Evolutie van het natuurbeleid

Vóór 1940 is het belevingsaspect een vanzelfsprekend onderdeel van natuurbescherming. ‘Natuurschoon’ is de gemeenschappelijke noemer voor natuur. Na de Tweede Wereldoorlog komt de term ‘natuurwetenschappelijke waarden’ naar voren. Bij de soorten en gebieden die het meest beschermwaardig zijn staan deze natuurwetenschappelijke waarden voorop. Natuurbeleving is ook van belang, maar heeft minder prioriteit in het beleid. In deze tijd zien we ook de splitsing tussen natuur en landschap, waarbij de beleving vooral aan het landschap gekoppeld wordt. De groene golf in de jaren zes-

tig en zeventig van de vorige eeuw betekent een krachtige impuls, niet alleen voor de nieuwe milieuorganisaties maar ook en vooral voor oude natuurorganisaties als Natuurmonumenten (zie figuur 1). Na een dip als gevolg van de economische crisis in de jaren tachtig stijgt de publieke steun voor natuurbescherming tot ongeken- de hoogten. Mede dankzij die groeiende steun krijgt natuurbescherming een sterkere positie in het overheids- beleid, uitmondend in het Natuurbeleidsplan van 1990 en de Ecologische Hoofdstructuur. De EHS is een krachtig en effectief beleidsproject, maar leidt ook tot een naar binnen gekeerd, specialistisch discours met veel aandacht voor technische waarderings- en afrekenings- methoden, zoals het systeem van natuurdoeltypen. In de motivering van het beleid maakt de term natuurwe- tenschappelijke waarden plaats voor de term ‘ecologi- sche waarden’. Een definitie van ecologische waarden ontbreekt in het Natuurbeleidsplan, maar uit de context en uit andere documenten (LNV & VROM, 1981; LNV & VROM, 2000) is af te leiden dat het om twee soorten waarden gaat. Ten eerste zijn dat de gebruikswaarden van natuur, in de vorm van voedselproductie en regule- ringsfuncties en ten tweede het zelfstandige bestaans- recht van natuur. Er is nog wel aandacht voor beleving, bijvoorbeeld in de nota ‘Natuur voor mensen, mensen voor natuur’ en de EHS moet naast ecologische func- ties nadrukkelijk ook recreatieve en cultuurhistorische functies vervullen, maar in de jaren daarop vinden deze opmerkingen weinig weerklank in het natuurbeleidsdis- cours. Wel zien we andere verschuivingen. In de eerste plaats is dat de opkomst van het begrip biodiversiteit dat gaandeweg de term ecologische waarden in het beleids- discours gaat vervangen. Daarbij horen ook accentver- schuivingen in de motieven. Naast intrinsieke waarden als hoofdmotief voor de bescherming van soorten en ge- bieden komt er meer nadruk op internationale verplich-

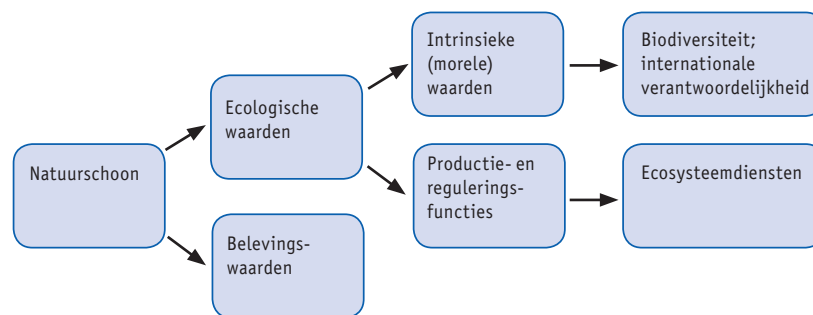
tingen (Natura 2000, internationaal karakteristieke biodiversiteit). In de tweede plaats krijgen de economische diensten, de *ecosystem services*, steeds meer aandacht. Daarbij wordt dan vooral gekeken naar productie- en reguleringsfuncties. Deze ontwikkelingen komen bijvoorbeeld tot uitdrukking in het werk van de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen.

Beleving belangrijkste drijfveer

Als gevolg van de geschetste ontwikkeling is natuurbeleving in het beleid een ondergeschikt en leeg begrip geworden. De vraag waarom we natuur in Nederland beschermen wordt geadresseerd met begrippen als intrinsieke waarden, internationale verplichtingen, biodiversiteit, productie- en reguleringsfuncties. Natuurbeleving blijft uiteraard van belang, maar dan vooral voor burgers en vanwege het draagvlak; niet als een wezenlijke drijfveer voor het beschermen van de meeste waardevolle natuur in ons land. De kijkrichtingen 'vitale natuur' en 'beleefbare natuur' in de recente Natuurverkenning (PBL, 2012b) illustreren dit verschil. Bij de vitale natuur, gesymboliseerd door een zeearend, gaat het om internationaal karakteristieke biodiversiteit, die we behouden vanuit de drijfveren van verantwoordelijkheid voor biodiversiteit en internationale afspraken. Bij beleefbare natuur, gesymboliseerd door een surfer of zwemmer, gaat het om groen in de stad, het buitengebied en om natuur op zee, die we bereikbaar en beleefbaar maken als bron van ontspanning en gezondheid en omdat het belangrijk is voor draagvlak. Al is het streven om tot een combinatie van kijkrichtingen te komen, toch is het effect dat natuur opnieuw verkaveld wordt volgens de lijnen van het dominante discours.

Waarom is dat een probleem?

In de eerste plaats omdat het niet klopt. Sociaalwetenschappelijk onderzoek, onder meer Van Koppen (2002),

Figuur 2 Schematische ontwikkeling van motieven voor natuurbescherming in Nederland

laat zien dat natuur in Nederland in de eerste plaats wordt beschermd vanwege socioculturele waarden: schoonheid, ontspanning, fascinatie, inspiratie en troost, cultuurhistorie en – nauw daarmee verstrengeld – moreel besef en spirituele beleving. Kortom, vanwege belevingswaarden in ruime zin, die zowel de beleving van burgers bij een wandeling in het park als die van vogelaars op sjouw door een wetland omvatten. Dat het gaat om emotionele beleving blijkt uit de reacties van natuurliefhebbers als hun vitale natuur wordt bedreigd: de verontwaardiging die dan los komt betreft niet alleen het niet nakomen van Brusselse verplichtingen. Emotionele beleving komt onmiskenbaar naar voren als natuuractivisten vertellen waar zij hun motivatie aan ontleen (vaak jeugdervaringen) en wordt, enigszins ironisch, ook opgeroepen door het PBL-icoonbeeld van vitale natuur: prachtig en fascinerend zo'n zeearend, maar nauwelijks karakteristiek voor de Nederlandse biodiversiteit. In de socioculturele waarden, in de zogenaamde *cultural services*, ligt ook de grootste economische waarde van de beschermde natuur in Nederland. In de tweede plaats is het een probleem omdat er een onnodige kloof gecreëerd wordt tussen de hoofdmotieven van natuurbescherming en de beleving van burgers.

Vanuit communicatieperspectief is het funest dat burgers te horen krijgen, dat de meest bijzondere, unieke en mooie natuur in Nederland er kennelijk niet is voor hun beleving en dat de gewaardeerde natuur in hun woonomgeving eigenlijk maar tweederangs is.

Naar een beter beschermingsverhaal

Gezien de actuele bedreigingen van natuur in Nederland blijft er een dringende behoefte aan verhalen die burgers kunnen mobiliseren voor natuur. Maar, is mijn betoog, wat allereerst de aandacht verdient is het verhaal voor natuurbeschermers zelf. Er is behoefte aan een beter verhaal door en voor natuurliefhebbers over hun daadwerkelijke drijfveren om natuur te beschermen. Als mijn analyse klopt liggen die drijfveren op het vlak van esthetische, cultuurhistorische en morele beleving en zijn ze wel beschouwd niet zó verschillend van de motieven

Foto **Barend Hazeleger**
bvbeeld.nl. De Ankeveense
Plassen op de eerste tropische dag van 2012 (18 augustus).

van vele andere burgers. Daarom biedt zo'n verhaal ook goede aanknopingspunten voor gesprekken en activiteiten met burgers. Een mooi voorbeeld zijn de activiteiten in het kader van de Natuurkalender. Natuuronderzoek en natuurbeleving gaan in dergelijk onderzoek hand in hand, eigenlijk niet anders dan bij pioniers zoals Jac. P. Thijsse. Het nieuwe verhaal is dus ook niet helemaal nieuw, al moet er misschien wel wat stof worden weggeblazen. Cruciaal voor de toekomst van de natuurbescherming is dat ook kinderen in dit verhaal betrokken worden, onderzoekend en spelend.

Voortbouwend op dit verhaal over beleefbare natuur zijn er aanvullende verhalen te vertellen. Kijkend naar initiatieven die er in Nederland bestaan, zijn er drie verhaallijnen die ik graag wil noemen en ondersteunen, omdat ze goede mogelijkheden bieden om burgers te betrekken bij natuur.

1. Verhalen over het gedrag en de betekenis van dieren in de vrije natuur, die dieren als subject laten zien in de context van een natuurlijke dierethiek van 'eten en gegeten worden'. In de natuurbeleving van burgers nemen dieren een centrale plaats in. Vaak worden die dieren geïnterpreteerd vanuit de liefde en zorg die burgers besteden aan hun huisdieren, vanuit hun ervaring met het intensief omgaan met dieren. In het verhaal over natuur in Nederland kunnen dieren een veel sterker accent krijgen dan nu het geval is. Mede dankzij ICT-toepassingen is er steeds meer bekend over diergedrag en zijn er ook meer mogelijkheden om diergedrag waar te nemen. Zo waren in het programma 'Nederland van boven' fascinerende reconstructies te zien van een fouragetocht van een mantelmeeuw en van het rondtrekken van herten. In zulke wervende verhalen over natuur kan de zorg en interesse van burgers voor dieren serieus genomen worden, en kan tegelijk voelbaar worden gemaakt dat een huis-

-
- dierethiek niet van toepassing kan zijn op dieren in de vrije natuur, waar eten en gegeten worden de norm is.
2. Verhalen over wilde soorten in de leefomgeving. Wat voor waardevolle natuur is er te vinden in de eigen woonomgeving en hoe kan die natuur gestimuleerd worden door de inrichting van tuinen en publiek groen? Al sinds jaar en dag blijken burgers bereid om – bijvoorbeeld door het voeren van vogels – een bijdrage te leveren aan natuur in de directe leefomgeving. Het is daarom belangrijk om de natuur in de woonomgeving serieus te nemen en op te nemen in het grote verhaal over natuurbescherming – zoals recent bijvoorbeeld gebeurt met betrekking tot bijen. Door burgers meer te betrekken bij natuurbescherming rond hun woningen kan wellicht ook eerdergenoemde trend van *comfort*, *cleanliness*, *convenience* & *cautiousness* enigszins gekeerd worden.
 3. Van een iets andere orde, maar niet minder wezenlijk, is het verhaal van natuur als collectief goed. In

dat verhaal wordt benadrukt dat de meest waardevolle natuur door de overheid en NGO's wordt beheerd als een collectief goed van alle Nederlanders samen. Het aanboren van private middelen en private creativiteit voor het beschermen van natuur is een positieve ontwikkeling, die in feite al begon bij de oprichting van Natuurmonumenten. Maar voor de vitale natuurgebieden in Nederland kan dat alleen als tegelijk duidelijk blijft dat het hier gaat om een collectief goed en niet om privébezit en vermarkting van natuur. Alleen als collectief goed kan natuur op een effectieve en juiste manier worden beschermd en behoudt de natuurbescherming haar brede draagvlak onder de bevolking. We geven, met andere woorden, natuurgebieden niet 'terug aan de natuur' maar door aan onze kinderen als collectieve rijkdom. Bij alle begrijpelijke aandacht voor een grotere inbreng van private actoren in natuurbescherming is het belangrijk dat dit verhaal niet vergeten wordt.

Literatuur

Bakker, H.C.M. de, C.S.A van Koppen & J. Vader, 2007. Het groene hart van burgers. Het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid. (Vol. Rapport 47). Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

Gorter, H.P & J. van Dijk, 1956. Vijftig jaar natuurbescherming in Nederland. Amsterdam. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

Koppen, C.S.A. van, 2002. Echte natuur. Een sociaaltheoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving. Wageningen: Proefschrift Wageningen Universiteit.

LNV & VROM, 2000. Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw.

LNV & VROM, 1981. Structuurschema Natuur- en landschapsbehouds.

PBL, 2012a. Compendium voor de Leefomgeving. Ledenaantal particuliere natuur- en milieuorganisaties, 1989-2011. www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1281

PBL, 2012b. Natuurverkenning 2010-2040: Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap.

Shove, E., 2003. *Comfort, cleanliness and convenience*. Oxford: Berg.

Zanden, J.L. van & S.W. Verstegen, 1993. *Groene geschiedenis van Nederland*. Utrecht. Het Spectrum.